

ἐποιήσατο καὶ οὐκ ἐψεύσθη τῆς ἐλπίδος· κρατήσας γὰρ ἢ προσέβαλεν ὄλον ἐποίησε φεύγειν τὸ τῶν ἐναντίων·

Εἶχε λοιπὸν ἤδη τραπῆ εἰς φυγὴν ὁλόκληρος τῶν ἐναντίων ὁ στρατός, καὶ ὁ Ἐπαμειώνδας, νικήσας κατὰ κράτος τοὺς ἀντιπάλους ἐν τῷ κρισίμῳ τούτῳ ἀγῶνι, ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πατρίδος αὐτοῦ, ὅτε αἴφνης καιρίαν ἔλαβε πληγὴν εἰς τὸν θώρακα. Οἱ Ἕλληνες στρατηγοὶ διηύθυνον τὰ τῆς μάχης μαχόμενοι πεζοὶ καὶ φέροντες ὄπλα οἷα καὶ οἱ κοινοὶ τῶν στρατιωτῶν· ὁ δ' Ἐπαμειώνδας ἐμάχετο ἀείποτε μεταξὺ τῶν προμάχων, καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡγωνίσθη ἐκθ' υμότερον τοῦ συνήθους, ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ συμπληρώσῃ τὴν νίκην πρὸς τοῦτο τὸ μέρος, ἄφ' οὗ ἐξηρτάτο ἡ τοῦ ὄλου ἀγῶνος κρίσις. Ὡστε δὲν εἶναι ἄπορον ὅτι ἐτραυματίσθη ἐνῶ ἤδη εἶχον τραπῆ οἱ πολέμιοι. Ἀλλὰ τὸ ἄπορον, τὸ μοναδικὸν ἴσως ἐν τῇ ἱστορίᾳ εἶναι ἡ ἐντύπωσις ἣν ἐπροξένησεν εἰς τὸν νικηφόρον στρατὸν τὸ τραῦμα τοῦ στρατηγοῦ· διότι ἅμα πεσόντος αὐτοῦ ἔπεσον οὕτως εἰπεῖν καὶ τὰ ὄπλα τῶν περὶ αὐτὸν πολλῶν μυριάδων ἀνδρῶν, οἵτινες μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀνεδείχθησαν ἀκαταγώνιστοι. «Ἐπεὶ γε μὴν ἐκεῖνος ἔπεσε, λέγει ὁ Ξενοφῶν, οἱ λοιποὶ οὐδὲ τῇ νίκῃ ὀρθῶς ἔτι ἐδυνάσθησαν χρῆσασθαι, ἀλλὰ φυγούσης μὲν αὐτοῖς τῆς ἐναντίας φάλαγγος οὐδένα ἀπέκτειναν οἱ ὀπλίται οὐδὲ προῆλθον ἐκ τοῦ χωρίου ἐνθα ἡ συμβολὴ ἐγένετο· φυγόντων δ' αὐτοῖς καὶ τῶν ἱππέων, ἀπέκτειναν μὲν, οὐδ' οἱ ἱππεῖς διώκοντες, οὔτε ἱππέας οὐθ' ὀπλίτας, ὥσπερ δὲ ἠττώμενοι πεφοβημένως διὰ τῶν φευγόντων πολεμίων διέπεσον». Δὲν λέγομεν τοῦτο βεβαίως ἵνα ἐπαινέσωμεν τοὺς Θηβαίους· ἀξιολήλωτα δὲν εἶναι τὰ ἔθνη τῶν ὁποίων ἡ ζωὴ ἢ ὁ θάνατος ἀπὸ τῆς ζωῆς ἢ τοῦ θανάτου ἀνθρώπου ἐνός ἤρηται. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ κλίνωμεν γόνυ ἐνώπιον τῆς μεγαλοφυίας ἀνδρῶν οἷος ὁ Ἐπαμειώνδας, οἵτινες ἐπὶ τοσοῦτο συγκεντροῦσιν εἰς ἑαυτοὺς ἅπασαν τὴν ἠθικὴν τοῦ ἔθνους δύναμιν, ὥστε τοῦτο δι' αὐτῶν οὕτως εἰπεῖν καὶ ἐπάρχει καὶ παύει τοῦ νὰ ὑπάρχη;

Ἐν τούτοις ἀναμφισβήτητον μὲν ἦτο ὅτι ὁ Ἐπαμειώνδας καὶ οἱ Θηβαῖοι ἐνίκησαν. Ἐπειδὴ ὁμως ἔπαυσεν ἡ καταδίωξις, οἱ δ' Ἀθηναῖοι εἶχον ἀνθέξει ὀκωσοῦν εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, καταβαλόντες μάλιστα περὶ τὰ τέλη οὐκ ὀλίγους τῶν ἀντιπάλων ἱππέων· καὶ ἐπὶ πᾶσι, προσεχοῦς οὔσης τῆς Μαντινείας, οἱ φυγάδες ἠδυνήθησαν νὰ συμπυκνωθῶσι πάλιν περὶ αὐτήν, ἰσχυρίσθησαν καὶ οὗτοι ὅτι ἐνίκησαν καὶ ἔστησαν ὄσασύτως τρόπαιοι. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια ἦτο ὅτι οἱ Θηβαῖοι ἔμειναν κύριοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὥστε οἱ Λακεδαιμόνιοι, μετὰ τινὰς δισταγμοὺς ἐζήτησαν ἀνακωχὴν ἵνα θάψωσι τοὺς νεκροὺς αὐτῶν, ὁμολογήσαντες οὕτω τὴν ἦτταν.

Ὁ δὲ Ἐπαμειώνδας μετηνέχθη ζῶν ἔτι εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ οἱ συνελθόντες ἰατροὶ ἀπεφώνησαν ὅτι, ἅμα ἐξαιρεθῆ τὸ δόρυ ἀπὸ τοῦ θώρακος, θέλει ἀπαραιτήτως ἐπέλθει ὁ θάνατος. Ὁ στρατηγὸς ἤκουσεν ἀτάραχος τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς ἐπιστήμης· καὶ πρῶτον μὲν ἠρώτησεν ἂν διεσώθη ἡ ἀσπίς αὐτοῦ, τοῦ δὲ ὑπασπιστοῦ ἀποκριθέντος ὅτι ναί, καὶ θέντος αὐτὴν πρὸ τῆς ὀράσεως, ἠρώτησε πάλιν ὁ στρατηγὸς τίς ἀπέβη τῆς μάχης ἡ ἔκβασις· ἀκούσας δὲ ὅτι ἐνίκησαν οἱ Βοιωτοὶ ἐζήτησε νὰ ἴδῃ τὸν Ἰολαΐδαν καὶ τὸν Δαίφαντον, εἰς τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ ἀναθέσῃ τὴν στρατηγίαν. Ἐλαβεν ὁμως τὴν θλιβερὰν ἀπάντησιν ὅτι ἀμφοτέρω εἶχον θανατωθῆ· τότε, εἶπε, δέν σασ μένει ἄλλο εἰμὴ νὰ εἰρηνεύσετε πρὸς τοὺς πολεμίους. Καὶ διατάξας νὰ ἐκπαύσῃ τὸ δόρυ ἀπὸ τοῦ στήθους, ἐξέπνευσε μετ' οὐ πολὺ διὰ τὴν ἐπελθοῦσαν ἀκατάσχετον αἱμορραγίαν. Λέγεται δὲ ὅτι οὐδὲ τὴν συνείδησιν τῶν μεγάλων ἔργων ὅσα διεπράξατο